

Oral History and Expression of the Sociological Approach of Imam Khomeini (MBUH) in Eight Years of Holy Defense

Gholamreza Alamedi¹, Zeinab Alamedi²

¹ Assistant Professor, Imam Hossein University (PBUH), Tehran, Iran

² Ph.D student of sociology, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Abstract: War is a set of factors that affect most aspects of society, altering them and resulting in new constructions and institutions. Different fields of science investigate war from different perspectives. Among these, the sociology of war studies the sociological analysis of the changes of constructions and institutions in the state of threat and under the shadow of war. With a comprehensive understanding of Islam and following the school of Islam and divine prophets, Imam Khomeini (MBUH) defined war from a religious point of view. The Imam's social thought was God-centered and religious and emphasized defending the privacy of the values of Islam and the Qur'an in such a way that at the top of the pyramid of his defense thought was the power of God, and at its base, people played a role as real soldiers defending the privacy of Muslims and the free people of the world. The present research, using the descriptive and analytical method and library sources, first seeks to find the sociological foundations of the Imam's (RA) thinking about war, considering the specific functional changes during the revolution and Holy Defense, and then examines the use of oral history in these cases. In this regard, the paper attempts to investigate the role of the Imam's words and messages in the eight years of Holy Defense, as the best source of the sociological aspects of war from his point of view.

Key Words: Holy Defense, Imam Khomeini, Sociology of War, Oral History

تاریخ شفاهی و بیان رویکرد جامعه‌شناسانه امام خمینی (ره) در هشت سال دفاع مقدس

غلامرضا علامتی^۱، زینب علامتی^۲

۱- استادیار دانشگاه جامع امام حسین (ع)، تهران، ایران

۲- دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی - دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۱/۲۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۵/۱۵

چکیده

جنگ مجموعه‌ای از عوامل مؤثر است که بر بیشتر ارکان جامعه تأثیر می‌گذارد، آنها را تغییر می‌دهد و موجب ساخت‌ها و نهادهای جدیدی می‌شود. رشته‌های مختلف علوم به بررسی جنگ از دیدگاه‌های مختلف می‌پردازند. از این میان، جامعه‌شناسی جنگ به تحلیل‌های جامعه‌شناختی از تغییرات ساخت‌ها و نهادها در وضعیت تهدید و تحت سایه جنگ توجه دارد. امام خمینی (ره) با درک جامع از اسلام و پیروی کردن از مکتب اسلام و انبیاء الهی، با اشراف به دین، جنگ را از نگاه دینی تعریف می‌کرد. اندیشه اجتماعی امام خدامحور و دین‌گرا بود و بر دفاع از حریم ارزش‌های اسلام و قرآن تأکید می‌کرد؛ به گونه‌ای که در رأس هرم اندیشه دفاعی‌اش، نیروی خداوند و در قاعده آن، مردم به‌عنوان سربازان واقعی دفاع از حریم مسلمانان و آزادگان جهان نقش‌آفرینی می‌کردند. پژوهش پیش رو به روش توصیفی تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای، ابتدا درصدد یافتن بنیان‌های جامعه‌شناسانه تفکر امام (ره) در خصوص جنگ، با توجه به تغییرات کارکردی خاص دوران انقلاب و دفاع مقدس است، سپس کاربرد تاریخ شفاهی را در این موارد بررسی می‌کند. در همین راستا، تلاش شده است نقش سخنان و پیام‌های امام در هشت سال دفاع مقدس، به‌عنوان بهترین منبع ابعاد جامعه‌شناسی جنگ از دیدگاهشان، بررسی شود.

واژه‌های کلیدی: دفاع مقدس، امام خمینی، جامعه‌شناسی جنگ، تاریخ شفاهی.

مقدمه

مسئله که امام خمینی (ره) رهبری بود که با ارائه رویکرد اجتماعی توانست نظام را در مسیر اصلی خود به جلو ببرد، دغدغه نگارندگان از انجام این پژوهش، بررسی و تبیین اندیشه و رویکرد اجتماعی امام خمینی (ره) در دوران دفاع مقدس است. در ادامه، تاریخ شفاهی به‌عنوان روشی برای جمع‌آوری، تکمیل و تدوین این تجربیات معرفی می‌شود.

مواردی از مؤلفه‌های جامعه‌شناسانه دفاع مقدس از منظر امام (ره)

امام خمینی (ره) در مقام رهبری انقلاب اسلامی، بنیانگذار و سیاست‌گذار جمهوری اسلامی، رویکردی اجتماعی نسبت به دفاع مقدس داشتند که در ذیل به شرح مهم‌ترین آنها پرداخته می‌شود:

الف. دشمن‌شناسی

اهمیت دشمن‌شناسی در تعالیم اسلامی آنقدر است که قرآن کریم در آیات متعددی به تعبیرهای مختلف به این موضوع پرداخته است. سخنان معصومین نیز مملو از بحث دشمن‌شناسی و هشدار نسبت به خطرات آنان است؛ از همین رو، امام خمینی آن را تکلیف شرعی می‌داند و بر آن تأکید می‌کند و از همان سال‌های نخست مبارزه تا لحظه وفات به مقوله دشمن‌شناسی و دشمن‌ستیزی اشاره داشته‌اند؛ به گونه‌ای که کمتر سخنرانی و پیامی از ایشان دیده می‌شود که اشاره‌ای به ابعاد مختلف این موضوع نکرده باشد.

«ملت ایران هیچ اعتمادی به شایعات نکنید ... ما تمام جرممان این است که با آمریکا مخالفتیم» (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۳/۹۱). امام خمینی (ره) به مناسبت دومین سالگرد ۱۷ شهریور فرمودند: «دشمنان ما گمان می‌کردند با توطئه‌های فرسایشی می‌توانند نهضت اسلامی و انقلاب شکوهمند این ملت شهیدپرور را به سردی و سستی سوق دهند؛ اما باید بدانند ملت ما اکنون به شهادت و فداکاری خو گرفته‌اند و از

جنگ یکی از پیچیده‌ترین پدیده‌های اجتماعی است که به‌عنوان یک متغیر مهم در تحول حیات اجتماعی نقش بازی می‌کند. از زمان پیدایش انسان‌ها جنگ و کشمکش با آنان همراه بوده است که گرچه در ظاهر اهداف متفاوتی داشته‌اند، وجه مشترک همه آنها، کسب منفعت و قدرت بیشتر است؛ البته ذکر این نکته نیز لازم است که در جامعه آغازگر جنگ، با توجه به گفتمان و جهان‌بینی‌شان، با هدف مشروعیت‌بخشی به آغاز جنگ علت‌های متفاوتی بیان شود؛ ولی جامعه یا کشوری که مورد هجوم قرار گرفته، بنا بر تکلیف ملی - میهنی‌اش مکلف به دفاع است. جریان‌های مختلف سیاسی و مذهبی نیز در اهمیت دادن به دفاع، ایجاد انگیزه و حفظ آن در طول جنگ نقش مهمی دارند. در کل، جنگ یک کنش اجتماعی است که دارای ماهیت‌های گوناگون است و بنا به ماهیت و اهداف آن تعریف می‌شود؛ یعنی جنگ با توجه به اهداف و نیات آن برای طرف‌های متجاوز و مدافع، تعریف می‌شود نه نتیجه حاصل از آن.

با نگاهی گذرا به تاریخ معاصر ایران، شاهد جنگ‌های متعددی بوده‌ایم که با از دست رفتن بخشی از خاک کشور و سرمایه‌های مادی و اجتماعی‌اش یا پرداخت غرامت همراه بوده است؛ اما دفاع مقدس ۸ ساله از این قاعده مستثنی است. با حمله رسمی و سراسری عراق به ایران در ۳۱ شهریور ۱۳۵۹، جنگی آغاز شد که معیار مهمی برای سنجش کارآمدی و مشروعیت نظام نوپای جمهوری اسلامی ایران بود. امام خمینی (ره) به‌عنوان سیاست‌گذار این نظام و رهبر انقلاب و ایران، به مدیریت و تدبیر امور مختلف جنگ پرداختند که در این پژوهش، رویکردهای جامعه‌شناسانه امام (ره) در خصوص جنگ، مدنظر قرار گرفته است تا بتوان از آن به‌عنوان الگوی مدیریت کلان استفاده کرد و نیز افق فکری امام می‌تواند راهی برای تبیین استراتژی و خط مشی نظام جمهوری اسلامی باشد؛ بنابراین، با در نظر داشتن این

جمهور آمریکا گفته است این جنگ را دیگر باید کاری بکنیم از بین برود؛ برای اینکه این جنگ دیگر به نفع آمریکا نیست؛ زیرا جنگ برای بر هم زدن این جمهوری اسلامی بوده است؛ حالا که می‌بینیم نمی‌شود این کار و ممکن است که جمهوری اسلامی رشد زیادی بکند و سایر کشورهای مسلمان بیدار بشوند، پس حالا یک خطری است برای آمریکاست، دیگر به نفع آمریکا نیست» (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۶/۱۰۶).

ب. مقابله با تبلیغات و عملیات روانی دشمن

امروزه استفاده از جنگ تبلیغاتی و عملیات روانی برای پیشبرد اهداف سیاسی و نظامی از اهمیتی خاص برخوردار است و خنثی‌سازی عملیات روانی از تضعیف روحیه نیروهای خودی جلوگیری می‌کند. سخنان امام در این رابطه بسیار زیاد است؛ به گونه‌ای که یک نوع عملیات روانی محسوب می‌شود و در برهه‌های زمانی خاص، اثر مطلوب داشته و باعث عبور نظام از بحران‌ها و حرکت رو به جلوی کشور شده است.

۱. نفی آتش‌بس دروغین: ملت شریف ایران می‌داند که نیروهای مسلح ما در حال بزرگترین عبادت‌اند. نیروهای مسلح ما بدانند که پیغمبر اکرم در ماه مبارک علیه کفار جنگیدند (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۵/۷۱).

۲. پاسخ به تهمت طمع‌ورزی ایران به همسایگان: هیچگاه درصدد توسعه و کشورگشایی نبوده‌ایم و همواره درصدد آنیم که با کشورهای اسلامی و منطقه در صلح و آرامش روابط دوستانه داشته باشیم (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۹/۲۹۳).

۳. خنثی کردن شایعه ارتباط ایران با اسرائیل: ما اسرائیل را قابل آدم نمی‌دانیم تا با او روابطی داشته باشیم (خمینی، ۱۳۸۷: ۲۵/۱۰۸).

هیچ دشمنی و هیچ قدرتی و هیچ توطئه‌ای هراس ندارد. هراس آن دارد که شهادت مکتب آن نیست» (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۳/۶۵). در جمع زائرین بیت‌الله الحرام نیز گفتند: «در وقتی که مسلمانان بیشتر از هر زمان احتیاج به وحدت کلمه دارند، سادات، این نوکر بی‌اختیار آمریکا و دوست و برادر بگین و شاه و صدام آن خادم سرسپرده آمریکا دست به تفرقه‌افکنی مسلمانان زده است و از هیچ جنایتی در این راه که ارباب جنایتکارش امر کرده است، فروگذار نمی‌کنند ... دست آمریکا از آستین دولت عراق بیرون آمده است» (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۳/۸۳-۸۱). امام در دوران جنگ تحمیلی یاران زیادی از جمله شهید چمران، شهید دستغیب و ... را از دست دادند و به مناسبت شهادت آیت‌الله دستغیب برای قشر روحانیت با طرح این سؤال که «آیا ما این بزرگان، علما، معلمان ارزشمند را برای جبران شکست آمریکا در منطقه و صدام آمریکایی در جبهه‌ها از دست می‌دهیم؟» ذهن‌ها را متوجه موضوع اصلی کردند. «رحمت خداوند بر این مجاهدان عظیم‌الشأن که شهادتشان پیروزی اسلام را تیبه می‌کند و ننگ و نفرت بر آمریکای جنایتکار و دست‌نشانندگان و هواداران آنها» (صحیفه نور، جلد ۱۵: ۲۵۲). امام تمامی کسانی که درگیر جنگ ایران و عراق بودند، چه دوست و چه دشمن و به عراق کمک مالی و منابع انسانی می‌کردند، هشدار می‌دادند؛ به‌طور مثال، زمانی که اردن با فرمان عمومی شاه حسین، ۴۰۰۰۰ سرباز مسلح به تانک‌های سنگین و موشک‌های زمین به هوا را در مرز عراق، آماده جنگ با ایران مستقر کرد (هجوم سراسری، به نقل از رویتر: ۳۴۶) گفتند: «حسین اردنی می‌خواهد وارد جنگ رسمی شود. او می‌خواهد افتخار کند این هم از باب این است که آنها نه اسلام را شناخته‌اند و نه مردم ایران را و نه تعهد مردم را نسبت به اسلام و ایرانیان» (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۶/۲۶). امام در دیدار با دبیر کل مسئولان و اعضای دفاتر حزب جمهوری اسلامی در سراسر کشور گفتند: «رئیس

آنهایی که به این دولت‌ها پناه برده‌اند، مانده است، شایعه‌سازی‌های واضح بطلانی است که جز عده‌ای بی‌خبر از اوضاع ایران و منطقه کسی باور نمی‌کند» (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۸/۱۲۰).

۷. عراق، آغازکننده جنگ بود: امام خطاب به حبیب

شطی، دبیر کل کنفرانس کشورهای اسلامی که دلیل شروع جنگ و ادامه آن را می‌خواستند، گفتند: «الان جنگ در ایران است و این دلیل بر تهاجم آنها بر ماست و اگر ما مهاجم بودیم در عراق بودیم» (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۳/۱۳۸).

۸. توجه به حقوق ملی و بین‌المللی ایران: در جمع

مدیران و کارکنان سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی گفتند: «رئیس جمهور آمریکا گفت: ما اجازه نمی‌دهیم تنگه هرمز بسته شود. این خیال می‌کند حالا هم، زمان سابق است که اجازه می‌خواهد [یا] اجازه ایشان تأثیر دارد و این مردم ایرانند که اجازه ندادند در اینجا باشید و این مردم ایرانند که باید به شما اجازه بدهند و عمده اشتباه آنها اگر اشتباه کرده باشند، عمده این است که نمی‌دانند با کی مقابلند».

ج. تفویض مسئولیت و اختیارات در جنگ

حضرت امام (ره) برای مشخص‌بودن مسئولیت‌ها در جنگ و عدم تداخل در انجام امور مربوط جنگ، هر کدام از وظایف را به نهاد خاصی واگذار کردند.

- تفویض امور نظامی جنگ به شورای عالی و قرارگاه خاتم‌الانبیاء و تعیین جانشین فرماندهی کل قوا (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۳/۱۱۷).

- تفویض جذب و تهیه امکانات مورد نیاز جبهه و سازماندهی آنها به ستاد عالی پشتیبانی جنگ برای پشتیبانی از رزمندگان (خمینی، ۱۳۸۷: ۲۰/۱۶).

- تعیین وزارت امور خارجه به‌عنوان تنها مرجع تعیین سیاست‌های نظامی و دفاعی ایران در مجامع منطقه‌ای و

۴. پیام به ملت عراق: امام (ره) حتی از دادن پیام به مردم و ارتش مسلمان عراق برای جلوگیری از برادرکشی اسلامی نیز دریغ نمی‌کند و در طی یکی از پیام‌هایشان به ملت عراق می‌گوید: «ملت شریف و مبارز و مسلمان عراق ... شما هم از نزدیک جنایت‌ها و خیانت‌های حزب کافر بعث را دیده و می‌بینید، شما می‌دانید که صدام حسین و رفقای کافر او تابع میشل عفلق ملحد و نوکر چشم بسته صهیونیسم به امر اربابان جهان خوار خود به ایران و ملت ایران ... حمله کرده و بیرحمانه برادران شما را به قتل می‌رسانند» (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۳/۹۵).

۵. توجه به خدا و یاری او و نفی نقش خود: زمانی که شایعه مرگ امام را منتشر کرده بودند، گفتند: «خدا هست، من کی هستم، ملت ما خدا دارد» یا «ملتی که آرزوی شهادت می‌کند، این ملت دیگر خوف ندارد، خوب پیروز است. انشاءالله».

۶. توجه به همکاران رسانه‌ای دشمن: در رابطه با

رسانه‌های تبلیغاتی غرب و کشورهای دیگر به مردم ایران و عراق: «دستگاه‌های تبلیغاتی غرب به دشمن ما کمک‌های فراوان می‌کنند و در دستگاه‌های تبلیغاتی بعضی کشورهای اسلامی نیز این معنا دیده شده است. به کشورهای اسلامی اخطار می‌کنم جلوی این تبلیغات باطل را بگیرند و با اسلام عزیز مخالفت نکنند» (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۳/۱۱۲) یا به مناسبت سومین سال آغاز جنگ تحمیلی به افشار ملت ایران فرمودند: «سه سال از حمله وحشیانه و احمقانه سردار قادسیه گذشت، تجربه سه‌ساله و مطالعه اوضاع نظامی سیاسی، اقتصادی ایران که به خیال پوچ عفلقیان و منافقین حزب توده وابسته و دلباخته شوروی و دیگر گروه‌ها و دسته‌ها در همان هفته اول یا ماه‌های اول شکست ایران و سقوط جمهوری اسلامی و اسلام حتمی بود و اکنون به جهانیان خلاف آن ثابت شده است و آنچه برای دشمنان اسلام و انقلاب، چه آنان که در رأس کشورهای کفر و دولت‌های الحادی هستند و چه

بین‌المللی (خمینی، ۱۳۸۷: ۲۰/۲۴۵).

- تشکیل ستاد مناطق بمباران‌شده برای رسیدگی به وضعیت آسیب‌دیدگان.

امام همچنین بر انجام درست کارها و حمایت از نهادهای مکلف تأکید داشتند: «قوای نظامی و انتظامی باید از مافوق اطاعت و حفظ سلسله‌مراتب را بکنند و در صورت تخلف، مجرم شناخته می‌شوند و با احساس توطئه، دستور محاکمه در دادگاه‌های نظامی را می‌دهم» (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۸/۱۲۲) و علت قاطعیتشان را این‌گونه بیان می‌کند: «اگر در جنگ بنا باشد از فرماندهی اطاعت نشود، مسلماً شکست خواهیم خورد» (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۷/۴۱).

د. هماهنگی و جلوگیری از تفرقه

امام در جمع مرزنشینان کشور گفتند: «در این جنگ ثابت شد سراسر کشور با هم‌اند و مردم ما باز با همان روحیه انقلابی باقی هستند» (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۳/۱۰۶). امام بعد از اینکه صحبت‌های عمومی برای کلیه اقشار می‌کردند، به‌طور اختصاصی برای مردم مرزنشین که از نزدیک در تماس مستقیم با جنگ بودند، برای دل‌گرمیشان و اینکه بدانند امام (ره) از آنها غافل نیست، نیز پیام می‌فرستادند؛ برای مثال، به مردم و جوانان خوزستانی گفتند: «شما ای جوانان برومند خوزستانی و منطقه غرب و دیگر جبهه‌ها، در این میدان شرف، پایدار باشید» (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۳/۱۲۱).

امام (ره) برای جلوگیری از تفرقه بین نیروهای مسلح کشور، فرمان هماهنگی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی را به شرح زیر صادر کردند: «نظر به موقعیت استثنایی دفاع از کشور اسلامی و حساسیت فوق‌العاده آن، تا موقعی که جنگ‌افروزان به کار تجاوزگرانه خود ادامه می‌دهند، مراتب زیر اخطار مقرر می‌شود:

۱. کلیه امور مربوط به جنگ در تحت نظر شورای عالی دفاع به اضافه یک نفر از نمایندگان از قبل مجلس شورای

اسلامی باید اداره شود و این شورا موظف است تمام قوای مسلح را هماهنگ کند و در غیاب آقای خامنه‌ای و چمران دو نفر از نمایندگان که یکی از آنها رئیس مجلس شورای اسلامی است، باید در شورا شرکت کند.

۲. کلیه نیروها باید در اداره مناطق جنگی از شورای مذکور تبعیت کنند.

۳. تبلیغات به‌وسیله تلویزیون یا مطبوعات تحت نظر شورای مذکور باید باشد.

۴. شورا موظف است در مناطق جنگی نمایندگان مشخص کند که به‌وسیله آنها امور بدون تأخیر انجام شود» (خمینی، ۱۳۸۷: ۳۲/۱۱۷).

همچنین، امام در مقابل کم‌کاری‌ها و کارشکنی‌ها ساکت نبودند؛ به‌طور مثال، در فرمان عزل بنی‌صدر، رئیس جمهور کشور تا سال ۶۰، از فرماندهی کل قوا گفتند: «آقای بنی‌صدر، خوب، گوینده خوبی هستند؛ اما در پیشرفت مطالب شما [رزمندگان] هستید که پیش می‌روید» (صحیفه نور، جلد ۱۴: ۲۹۱).

ه. راهنمایی کلیه نهادهای جامعه

امام (ره) از نصیحت و راهنمایی کردن هیچ‌کدام از نهادهای جامعه از عوام، خواص، بی‌سواد، تحصیلکرده، مدیر، کارمند و ... دریغ نکردند؛ چنانچه در جمع نخست‌وزیر و اعضای هیئت دولت، نمایندگان مجلس شورای اسلامی گفتند: «این قدرت‌ها دیگر شکسته شدند و علامتش هم همین است که یک سال است این جوان‌های ما این کار را کردند و ارزش کارشان هم بسیار زیاد است و هیچ عالم به هم نخورد».

«عادت داریم ما به زحمت کشیدن، جوان‌های ما عادت دارند به این زحمت‌ها. حالا که خودشان را یافتند و مستقل می‌دانند، با تمام قدرت بیست سال هم این جنگ طول بکشد ما ایستاده‌ایم» (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۳/۱۳۵).

اسلحه‌های خود را آماده کنند و به حال آماده‌باش باشند (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۳/۱۲۱).

- هر کس می‌تواند به جبهه برود و هر که نمی‌تواند، در پشت جبهه کمک کند (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۶/۲۹۸).

- باید هر جوانی یک نیرو باشد برای دفاع از اسلام و همه مردم و هر کس در هر شغلی که هست، مهیا باشد برای جلوگیری کفر و الحاد و هجوم بیگانگان (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۹/۲۲۸).

۲. گسترش ساختار نظامی: با توجه به اینکه در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در اصل ۱۵۰ به نقش سپاه پاسداران در نگهبانی از انقلاب و دستاوردهای آن تصریح شده است و نظر به اینکه انجام این نقش بدون آمادگی نیروها و تجهیزات میسر نیست، امام به فرمانده وقت سپاه فرمان می‌دهد هرچه سریع‌تر نیروهای زمینی، هوایی و دریایی از کشور حفاظت کنند؛ به همین دلیل، ساختارهای مناسب براساس این فرمان شکل گرفت و لشگرهای مختلف پیاده، زرهی، هوای، هوای، آبی - خاکی و ... سازماندهی شدند و وظیفه دفاع از کشور و مقابله با تجاوز دشمن برایشان تعریف شد.

۳. هماهنگی بین نیروهای مسلح: امام (ره) در انسجام و هماهنگی بین قوا این‌طور بیان می‌کند: «سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و قوای نظامی دیگر خودشان را یکی بدانند، همه‌تان برای یک مقصد دارید عمل می‌کنید و آن مقصد این است که کشور خود را آزاد نگه دارید» (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۳/۱۴۵).

- کوشش کنید در بین شما این نباشد که من ارتشی هستم یا سپاهی هستم یا من بسیجی هستم، همه این احساس را کنید که ما خدمتگذار اسلامیم (خمینی، ۱۳۸۷: ۲۰/۱۲).

- همه در هم ذوب شوید و تو و من را از میان بردارید و چون یک واحد و قدرت واحد به دشمن بتازید (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۳/۲۳۰).

«رهبر ما آن طفل دوازده‌ساله‌ای است که با قلب کوچک خود که از صدها زبان و قلم ما بزرگ‌تر است با نارنجک، خود را زیر تانک دشمن انداخت و آن را منهدم کرد و خود نیز به شهادت رسید».

واکنش امام نسبت به نارضایتی مردم از بمباران‌های عراق، در جمع فرماندهان نیروی دریایی و پرسنل ناوگان نیروی دریایی بندرعباس و اقشار مختلف مردم و جزایر استان هرمزگان گفتند: «عراق برخلاف تمام مقررات، آنها را بمباران می‌کند و این موضوع را دلیلی بر شکست عراق می‌دانستند» (صحیفه نور، جلد ۱۴: ۲۲۷).

امام در جمع ائمه جمعه استان خوزستان گفتند: «ما می‌بینیم در خوزستان و مکان‌هایی که در آنجا جنگ است، مردم چگونه مقاومت می‌کنند و مناطقی که هر آن احتمال بمباران دارد، جماعتش با آن قدرت تشکیل می‌شود» (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۶/۲۶).

و. دیدگاه امام (ره) درباره سازماندهی کشور و قوای مسلح در جنگ

سازماندهی نیروها و چگونگی به‌کارگیری آنها در نبرد در مقاطع زمانی مختلف، تأثیر بسزایی در هدایت و رهبری عمومی ملت و نیروهای مسلح در جنگ داشت. امام به‌عنوان فرمانده کل قوا، سازماندهی ملت ایران و نیروهای رزمی را در صحنه جنگ به‌وسیله بسیج عمومی، گسترش تشکیلات نظامی و هماهنگی این نیروها در خطوط اولیه جبهه و پشت جبهه انجام دادند.

۱. بسیج عمومی: در جهت همسویی و هماهنگی در جنگ ایشان در پیام‌های مختلفی که اقشار مختلف مردم حضور داشتند، بر بسیج عمومی تأکید می‌کردند:

- امروز روزی است که تمام مردم باید از شهرهای خود دفاع کنند (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۳/۹۸).

- به ملت ایران هشدار می‌دهم که خود را مهیا کنند و

ز. هماهنگی خط مقدم و پشت جبهه

امام (ره) با تأکید بر این موضوع که جنگ در رأس امور کشور است، فعالیت‌های مختلف در ابعاد سیاسی، فرهنگی و اقتصادی را با جبهه همسو و هماهنگ می‌کرد تا در رزم رزمندگان در خطوط اولیه نبرد خلی ایجاد نشود:

۱: **دعوت مردم برای پشتیبانی از جنگ:** امام به دلیل اینکه حکومت را جدا از مردم نمی‌دید و جنگ را برای حفظ و بقای همین مردم می‌دانست، به مردم می‌گوید: «باید با دولت همکاری کنید، دولت تنها نمی‌تواند این جنگ را اداره کند، شما ملت هستید که در صحنه حاضرید و همین شما هستید که باید با دولت همکاری کنید» (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۵/۹۱).

ب. **نظارت بر عملکرد کارگزاران:** امام مسامحه‌کاری و سهل‌انگاری در پشتیبانی از جنگ و ناهماهنگی را نمی‌پذیرد و تأکید می‌کند: «اگر خدای ناخواسته به واسطه حرف‌های ما به واسطه اقدامات ما در جبهه یک سستی پیدا بشود، در جبهه مسئولش همه ما هستیم» (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۳/۲۸۱) و در جایی دیگر به رسانه‌های عمومی و جراید در حمایت و پشتیبانی از جنگ می‌گوید: «روزنامه‌ها در وضع فعلی موظف‌اند از شرح مقالات و اخباری که قوای مسلح را تضعیف می‌کند، جداً خودداری کنند» (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۳/۹۴).

ح. دیدگاه امام درباره صلح و جنگ در دفاع مقدس

در سال‌های اول جنگ، امام با دیدگاه و تفکر خاص خود و اطلاع از اهداف آتش‌بس پیشنهادی گفتند: «یکی از شرایط ما این است که بروید بیرون، خسارت‌هایی که وارد شده باید بدهید، یک گروه دیگر هم بیایند و ارزیابی کنند کی مجرم است». یا در سخنانی دیگر گفتند: «آتش‌بسی که صدام می‌گوید مثل همان آتش‌بس اسرائیل است. ما اگر صلح نکنیم، معنایش تشویق کردن این جانی است به جنایتش، ما

صلح می‌خواهیم، خیلی هم می‌خواهیم، اما صلح بی‌قید و شرط». به مناسبت دومین سالگرد جنگ تحمیلی، امام اشاره کردند که: «دو سال از حمله صدام به کشور اسلامی ایران می‌گذرد و با سپاس به درگاه خداوند متعال هرچه از جنگ ناخواسته تحمیلی می‌گذرد، قدرت اسلام و جمهوری اسلامی و قوای نظامی و انتظامی ایران و پایداری ملت متعهد و آشکارتر می‌شود و رسوایی جهانخواران و وابستگان و پیوستگان به آنان بیشتر و واضح‌تر می‌شود، مشت خرابکاران و منحرفان بازتر می‌شود» (ن.ک: خمینی، ۱۳۸۷: ۱۷/۳۲). در دیداری که امام (ره) با وزیر امور خارجه و مدیران و معاونین کل این وزارتخانه داشتند، برای آگاه‌کردن ایشان گفتند: «مجامع بین‌المللی لفظی است در خدمت قدرت‌های بزرگ، نه در خدمت مظلومین و محرومین، هر ملتی باید خودش در مقابل جنایات بایستد و ایران ثابت کرد در مقابل جنایت قدرت‌های بزرگ ایستادگی می‌کند و ملت ایران باید توجه کند برای اسلام خدمت می‌کند و اولیای اسلام شهدای بزرگی را تقدیم خدا کرده‌اند» (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۸/۶۳).

امام (ره) در تمام مراحل جنگ، در بین نهادها و اقشار مختلف بیان می‌کردند: «امروز جنگ اصلی‌ترین مسئله کشور است. ملت عزیز باید توجه داشته باشند در کشوری زندگی می‌کنند که بیش از چهار سال است در جنگ به سر می‌برد و شهدای بزرگ تقدیم اسلام و انقلاب کرده است و بیشتر نارسایی‌ها به مناسبت تحمیل جنگ از طرف ابرقدرت‌ها بر ماست ... [کشور] امروز در مقابل تمامی کفر است و با کوچک‌ترین درنگ در این امر حیاتی، چنان ضربه‌ای خواهیم خورد که جبرانش به این زودی‌ها میسر نمی‌شود. باید شور و شوق دفاع از میهن اسلامی و اسلام را در تمامی قلب‌ها زنده نگه داشت» (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۹/۱۰۳).

ط. تجلیل از خانواده شهدا و راهبرد آینده جنگ

امام قدرشناس بودند و بعد از جنگ تحمیلی در هفته

عظیم و حیرت‌انگیز است، شما را از یاد خدا که نصر و فتح در دست اوست، غافل نکند و غرور و فتح شما را به خود جلب نکند (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۶/۱۵۴).

۵. **توجه دادن به قدرت ایمان:** شما در این نبردهای بزرگ مثل آبادان و مثل تنگه چزابه و مثل فتح بستان کاری کردید که اعجاز بود؛ اعجاز بود از باب اینکه یک جمعیت کم با عده و غده کم و با ایمان بزرگ این اعجاز را آفریدند (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۶/۶۸).

۶. **تقویت روحیه خودباوری:** این چیزی که در جنگ مطرح است، عدد نیست؛ آن چیزی که مطرح است آن قدرت فکری انسان است؛ همان قدرتی که با اتکال به خدا در صدر اسلام یک عده کمشان لشکرهای زیاد را بر هم می‌زد (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۳/۱۰۰).

۷. **طلب نصرت از خداوند:** به شما اطمینان بدهم تا زنده هستم و تا رمق در جسم و جان دارم، از حمایت و دعای خیر برای شما دریغ نخواهم کرد (خمینی، ۱۳۸۷: ۲۱/۱۸).

۸. **تقدیر از رزمندگان:** بیان من کوچک‌تر از آن است که از عهده تشکر این همه فداکاری برآید. خداوند تبارک و تعالی به همه آنها جزای خیر خواهد داد و همان‌گونه که آنان روی اسلام را سفید کردند، آنان را در بارگاه قدسش روسفید خواهد گرداند (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۹/۲۱۴).

۹. **تجلیل از ایثارگران و شهیدان:** ملت شریف ایران به شما جانبازان و فداکاران افتخار می‌کند. شما یاد فداکاران صدر اسلام را تجدید کردید. مجاهدت افتخارآمیز شما الگو برای مجاهدین در طول تاریخ است (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۶/۱۸۲).

۱۰. **رفتار اسلامی با اسرا:** از اسرای جنگی که در دست شمایند، هرچه گناهکارند، دلجویی کنید و با آنان رفتار اسلامی - انسانی داشته باشید (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۶/۱۵۹).

جنگ در تجلیل از خانواده‌های شهدا و ایثارگران گفتند: «خانواده‌های شهدا تا همیشه تاریخ، این مشعل‌داران راه اولیا، افتخار روشنایی طرق الی الله را به عهده گرفته‌اند. مجروحین و معلولین، چراغ هدایتی شده‌اند که در گوشه‌گوشه این مرز و بوم به دین‌باوران راه رسیدن به سعادت آخرت را نشان می‌دهند، راه رسیدن به خدای کعبه را و مفقودین و ...» (خمینی، ۱۳۸۷: ۲۱/۳۲).

- «من در اینجا از مادران و پدران و خواهران و برادران و همسران و فرزندان شهدا و جانبازان به سبب تحلیل‌های غلط این روزها رسماً معذرت می‌خواهم؛ زیرا ما برای ادای تکلیف جنگیدیم و نتیجه فرع آن بوده است» (خمینی، ۱۳۸۷: ۲۱/۹۵).

ی. پشتیبانی معنوی امام (ره) در جنگ

امام (ره) در طول هشت سال دفاع مقدس و حتی در درگیری‌های داخلی، همواره مردم و نیروهای مسلح را از نظر معنوی پشتیبانی و حمایت‌های می‌کردند که به گوشه‌ای از این حمایت‌ها اشاره می‌شود:

۱. **توجه به اراده و قدرت خداوند:** خداوند به شما عنایت داشته است که شما را مهیا کرده است تا قرآن کریم و اسلام عزیز و میهن اسلامی را حفظ کنید، نظام الهی مقرر کرده است تا شما برای خدمت به اسلام انتخاب شوید (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۶/۶).

۲. **یادآوری اعتماد به امدادهای الهی:** مسئله فتح خرمشهر یک مسئله عادی نبود، اینکه پانزده الی بیست هزار نفر به صف برای اسارت بیایند، مسئله عادی نیست، بلکه مافوق طبیعت است (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۶/۱۶۲).

۳. **تأکید بر ذکر خدا و تهجد:** اینهایی که شب‌ها به دعا بر می‌خیزند و به مناجات بر می‌خیزند، البته در جنگ‌ها پیروز خواهند شد (خمینی، ۱۳۸۷: ۱۶/۱۵۱).

۴. **پرهیز از غرور:** هوشیار باشید که پیروزی‌ها هر چند

تاریخ شفاهی

تاریخ شفاهی، نوعی شیوه جمع‌آوری و آماده‌سازی اطلاعات تاریخی از طریق ضبط مصاحبه با شرکت‌کنندگان در رویدادهای تاریخی است (نیک‌نفس، ۱۳۸۶: ۱۴). تاریخ شفاهی به زبان ساده یعنی مصاحبه با یک یا چند نفر درباره موضوعی مشخص با هدفی خاص. پس ۳ اصل در تاریخ شفاهی وجود دارد: مصاحبه فعال، موضوع و هدف مشخص. رویکرد در تاریخ شفاهی به دو شکل است: ۱- موضوع محور (بررسی یک واقعه یا رخداد برگرفته از بیان چند راوی)؛ ۲- فرد محور (بررسی رخدادهایی که برای یک فرد به وقوع می‌پیوندد). (رحیمی، ۱۳۹۷: ۲۴)؛ البته باید توجه داشت تاریخ شفاهی با خاطره‌نگاری فرق دارد. تاریخ شفاهی هدف مشخصی دارد که آن ثبت روایت افراد مختلف از حوادث و اتفاقات و در این مورد، دفاع مقدس است. همچنین، تاریخ شفاهی به زمان‌ها و مکان‌ها و تقدم و تأخر اتفاقات توجه دارد. دو ویژگی اصلی تاریخ، یعنی همان زمان و مکان، در تاریخ شفاهی که از زیرمجموعه‌های علم تاریخ است، حضور پررنگ دارند. دهقان تفاوت بین خاطره‌نگاری با تاریخ شفاهی دفاع مقدس را در این می‌داند که در خاطره‌نگاری بیش از آنکه به رخدادها و وقایع جنگ بپردازد، به مصائب و دشواری‌های آنان به هنگام هجوم می‌پردازد. اگرچه نوشته‌های نویسندگان گروه‌های مردمی، خاطرات و یادداشت‌ها به هنگام جنگ، به سبب برخورداری از جزئی‌پردازی و حس انسان‌دوستی، جزو میراث مکتوب کشور شمرده می‌شوند (دهقان، ۱۳۸۶: ۴۵)، به سبب برخورداری از یک هدف مشخص و ضبط نکردن صدا نمی‌توان آنان را تاریخ شفاهی نامید. در تاریخ شفاهی باید مصاحبه ضبط شده باشد تا بتوان به آن ارجاع داد.

بنابراین، تاریخ شفاهی روش جمع‌آوری اطلاعات در تاریخ معاصر است که به مصاحبه فعال با ۳ گروه افراد می‌پردازد: افرادی که خودشان در اتفاقات نقش‌آفرینی

داشته‌اند، افرادی که شاهد اتفاقات بوده‌اند ولی نقش‌آفرین نبودند و گروه سوم، افراد مطلع‌اند؛ یعنی کسانی که نه شاهد بودند و نه نقش‌آفرین؛ ولی با واسطه از اتفاقات اطلاع دارند؛ به طور مثال، کسی برایشان گفته یا از یک واسطه دیگر شنیده‌اند؛ اما باید توجه داشت در تاریخ شفاهی بیش از دو واسطه، معتبر نیستند؛ دلیل آن هم تغییر در برداشت و بیان حوادث بیش از این افراد است. در نفر اول و دوم کمتر امکان تحریف وجود دارد. تاریخ شفاهی با فراهم کردن مصاحبه فعال برای فرد راوی، درباره زندگی‌اش یا اتفاق مدنظر، پای صحبت او می‌نشیند، امکان روایات را برایش فراهم می‌کند و مصاحبه‌گر با سؤالات سنجیده، راوی را به چالش می‌کشد تا روایت نزدیک به واقعیت را بیان کند. سؤالاتی مانند چرا، چگونه، چه‌طور، کی، چه وقت، کجا از سؤالات اساسی در تاریخ شفاهی هستند که باید به آنها توجه داشت. همچنین، روایت باید از نظر زمانی و مکانی صحیح باشد. مصاحبه فعال با پرسش و پاسخ همراه است، نه روایت خاطره‌گونه حوادث بدون توجه به جزئیات. همچنین، یک اصل اساسی در تاریخ شفاهی ضبط مصاحبه‌هاست؛ صوتی - تصویری یا صوتی مطرح نیست، مهم امکان ضبط مصاحبه‌ها از ابتدا تا انتهاست تا بتوان به آنان استناد کرد. همچنین، راوی باید دارای ویژگی‌هایی باشد. فرد راوی باید در زمان و مکان مدنظر در صحنه حضور داشته باشد یا با افرادی که در زمان و مکان مدنظر حضور داشتند، در ارتباط مستقیم باشد تا نقل روایتش معتبر باشد. صداقت داشته باشد، به سخنان کذب و بی‌پایه و اساس مشهور نباشد، از سلامت حافظه برخوردار باشد و ... همان‌گونه که مصاحبه‌گر نیز باید به موضوع آشنا باشد، اطلاعات کافی درباره افراد و اتفاقات داشته باشد، کار با ضبط صوت را بداند، مؤدب، منظم و وقت‌شناس باشد و مهم‌تر از همه بداند برای چه منظور و با چه هدفی مصاحبه می‌کند.

چرا به سراغ تاریخ شفاهی می‌رویم، مگر اسناد و بایگانی

۱۸۰ سال است؛ یعنی در صورتی که دربارهٔ اتفاقی یا فردی به خود افراد به هر علتی مانند مرگ، فراموشی، عدم امکان مصاحبه یا هر علت دیگری دسترسی نباشد، می‌توان به افرادی مطلع یا شاهد مراجعه کرد. در بیان رویکرد جامعه‌شناسانه امام خمینی در دفاع مقدس نیز از تاریخ شفاهی می‌توان بهره برد و موارد بررسی شده در بخش ابتدایی مقاله را از نظر زمینه‌ها، اهداف امام از بیان این مطالب، بستر تاریخی سخنرانی‌های امام در آن زمان و ضرورت طرح این مباحث بررسی کرد تا افق دید وسیع‌تری نسبت به بستر اجتماعی - سیاسی آنها به دست آید. اکتفا به سخنان امام بدون شناخت زمینه‌های این سخنرانی‌ها و شرایط کشور و جنگ در آن زمان و مناسبات داخلی نظام جمهوری اسلامی ایران کاری ناقص است که با بهره‌گیری از تاریخ شفاهی می‌توان ارتباطات را شناخت و در مواردی که اختلاف نظر در برداشت از سخن امام است، سعی در رفع ابهام کرد؛ به‌خصوص با فاصله گرفتن بیشتر با زمان زندگی امام، خوانش‌های متعدد و شاید متضاد با منظور امام به جامعه معرفی می‌شود که این حتماً مغرضانه نیست و بعضی مواقع اشتباه در برداشت است. این ضرورت با توجه به نقش امام در رهبری جنگ و کشور حائز اهمیت است؛ زیرا ایشان فردی عادی نبوده‌اند، ایشان سیاست‌گذار و تبیین‌کنندهٔ اهداف نظام جمهوری اسلامی ایران، نه در زمان حیاتشان، بلکه برای آینده بلندمدتش بوده‌اند. ابعاد گسترده دفاع مقدس نیز از مواردی است که باید به آن توجه داشت و در دسته‌بندی دیگری آن را بررسی کرد. همچنین، یکی از مواردی که توصیه می‌شود، انجام شود، توجه به واکنش مردم به سخنرانی‌های امام است و تأثیری که در جامعه داشت؛ برای مثال، بعد از سخنرانی‌های امام میزان حضور داوطلبان در جبهه‌ها چه تغییری می‌کرد که اگر با اطلاعات آماری مستند، همراه باشد، ارزش تاریخی دارد یا میزان کمک‌های مردم به جبهه و نوع کمک‌های مردم و ... در دو بخش عمومی که

صوتی - تصویری کافی نیست. پاسخ به این‌گونه سؤالات از دو منظر متفاوت، درخور بررسی است. دربارهٔ تاریخ معاصر، به‌خصوص شخصیت‌های مورد توجه مانند امام خمینی (ره) بایگانی مفصلی از مصاحبه‌ها، سخنرانی‌ها و بعضی دیدارهای ایشان وجود دارد. همچنین، متن مکتوب آنان در صحیفه نور گردآوری شده است؛ اما به شرایط و بستر سخنرانی توجه نشده و باید به افراد مراجعه کرد تا آنان بنا به مسئولیت و میزان ارتباطی که با امام و دفترشان داشته‌اند، به بیان زوایای مختلفی بپردازند که باعث درخواست سخنرانی، انجام سخنرانی یا دیدارها شده است. به‌طور کلی، اسناد، چه مکتوب و چه دیداری - شنیداری، برشی از یک حادثه‌اند و به اتفاقات پیرامونی شکل‌گیری سند توجه نشده است که با تاریخ شفاهی می‌توان آن را کامل کرد؛ حتی افرادی که خاطرات خود را به‌صورت روزنگاشت یادداشت می‌کنند، برای بیان بهتر اتفاقات، در تاریخ شفاهی به مصاحبه با آنان می‌نشینیم، نه اینکه اکتفای صرف به یادداشت‌هایشان کنیم. همچنین، در پاسخ به سؤالات مطرح‌شده، باید به رسالت تاریخ شفاهی، یعنی مراجعه به افراد، گروه‌ها و طبقات مختلف توجه داشت. تاریخ شفاهی در پی بیان جنبه‌های مختلف اتفاقات و گذاشتن تریبون در اختیار افراد مختلف است که روایت کنند. چه‌بسا افرادی که اطلاعات ارزشمندی هم دارند، ولی چون در کانون توجه نیستند، از مراجعه به آنان و شنیدن روایاتشان غفلت می‌شود؛ برای نمونه، محافظین و مسئولین دفتر امام که در جریان برنامه‌ریزی‌های روزانه ایشان بوده‌اند و اولویت‌ها را می‌دانستند، از این دسته افرادند.

تاریخ شفاهی و بیان رویکرد جامعه‌شناسانهٔ امام خمینی (ره) در دفاع مقدس

عمق تاریخ شفاهی تا سه نسل و از نظر زمانی بین ۱۵۰ تا

نتیجه

امام خمینی (ره) اگرچه به‌عنوان رهبر انقلاب اسلامی ایران شناخته می‌شوند، ایشان با شناخت جامعه و درک وظایف و حقوق مردم، که از الزامات رهبران است، جامعه‌شناسی بودند که مردم ایران را به‌خوبی می‌شناختند؛ زبان، دغدغه‌ها، خواست‌های مردم را می‌دانست و با همان زبان و ادبیات، صادقانه مسائل را با آنان مطرح می‌کرد و هر کمکی که لازم بود، از مردم درخواست می‌کرد. شناخت امام و صداقت ایشان در هدف و بیان مسائل، ایشان را به چهره‌ای تأثیرگذار در تاریخ ایران تبدیل کرده که بررسی سخنان ایشان درباره مردم و جامعه، در شناخت رویکرد جامعه‌شناسانه امام کمک ارزشمندی است. دفاع مقدس، یکی از مهم‌ترین مسائل ایران در دوره رهبری امام، یکی از بسترهایی است که با تحقیق در آن، رویکرد جامعه‌شناسانه امام در موارد زیر یافت می‌شود: دشمن‌شناسی، مقابله با تبلیغات و عملیات روانی دشمن، تفویض مسئولیت و اختیارات در جنگ، هماهنگی و جلوگیری از تفرقه، راهنمایی کلیه نهادهای جامعه، سازماندهی کشور و قوای مسلح در جنگ، هماهنگی خط مقدم و پشت جبهه، صلح و جنگ در دفاع مقدس، تجلیل از خانواده معظم شهدا و راهبرد آینده جنگ، پشتیبانی معنوی امام (ره) در جنگ. یافته‌های مستخرج از سخنان امام، زمانی بهتر به کار گرفته می‌شوند که بسترها و شرایط داخلی و خارجی کشور، به‌خصوص مسائل اجتماعی دوران دفاع مقدس، بررسی شوند. در این میان، اسناد و بایگانی‌های صوتی - تصویری می‌توانند کمک کنند؛ ولی تاریخ شفاهی با توجه به ماهیت و نوع کارکردش مانند حلقه زنجیری است که می‌تواند ارتباط و پیوستگی را بین داده‌ها و اطلاعات پراکنده ایجاد کند و مؤلفه‌های مسطور در این متن می‌تواند به‌عنوان سرفصل‌های بسته‌های پرسشی مورخان تاریخ شفاهی استفاده شوند. به بیان دیگر، عناصر جامعه‌شناسانه مستخرج در این مقاله، هر کدام حاوی پرسش‌های بسیاری

مردم هستند و افراد خاص مانند مسئولین کشوری و لشکری، مقام‌های مذهبی و ... درخور بررسی‌اند. پس تا افرادی که در ارتباط مستمر با امام بوده‌اند، در قید حیات‌اند و امکان مصاحبه با بعضی از آنان فراهم است، باید فرصت را غنیمت شمرد و با آنان به مصاحبه نشست؛ به‌خصوص اینکه این افراد عموماً سنشان از ۶۰ سال بیشتر است و خطر فراموشی را - که برای همگان هست - نیز نباید نادیده گرفت. برای انجام این کار، ابتدا باید لیست افراد را تهیه کرد؛ افرادی مانند مسئولین دفترشان که از تلفن‌ها، نحوه اختصاص قرار ملاقات‌ها و اولویت آنها اطلاع دارند، اعضای خانواده امام، اعضای شورای عالی جنگ، فرماندهان ارتش و سپاه، وزرای خارجه، دفاع و سپاه در آن زمان و هر گروه یا فرد دیگری که در این زنجیره ارتباطی جای می‌گیرند. سپس آنان را با توجه به میزان اطلاعاتشان براساس شغل و جایگاهشان نزد امام دسته‌بندی کرد و اولویت را با افرادی قرار داد که بیشترین اطلاعات را دارند. همچنین، باید به سن، شغل و بیماری‌های افراد توجه داشت؛ برای نمونه، کسانی که دچار بیماری‌های سخت هستند یا سنشان بیشتر است، در اولویت درجه دوم قرار بگیرند. سپس برنامه زمانی برای انجام این کار با توجه به محدودیت‌های مصاحبه با افراد مختلف پیش‌بینی کرد؛ برای نمونه، با افراد نظامی، به‌خصوص کسانی که هنوز مسئولیت دارند. تنظیم قرار مصاحبه زمان‌بر است و باید این را در نظر گرفت. همچنین، متقاعد کردن افراد به مصاحبه و تفهیم ضرورت انجام این کار، زمان و انرژی زیادی را از مصاحبه‌گر می‌گیرد. سپس با توجه به شغل، مسئولیت و میزان دسترسی افراد به اطلاعات، سؤالات مصاحبه را تنظیم کرد تا روال مصاحبه از کیفیت بهتری برخوردار شود. سپس با تعهد و علم کافی، کار مصاحبه‌ها، پیاده‌سازی و اقدامات دیگر انجام شوند. توجه به این نکته که چه سؤالاتی از چه افرادی پرسیده شود، نقش اساسی در تحقق هدف نهایی طرح دارد.

است که در طرح‌های آینده تحقیق دربارهٔ دفاع مقدس و امام خمینی (ره) می‌توانند بررسی شوند.

منابع

- خمینی، روح‌الله، (۱۳۸۷)، *صحیفه نور*، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، تهران.
- دهقان، احمد، (۱۳۸۶)، *خاک و خاطره*، صریر، تهران.
- رحیمی، ابراهیم، (۱۳۹۷)، *روزهای پیکار*، بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس، تهران.
- نیک نفس، شفیقه، (۱۳۸۶)، «قدیمی‌ترین نوع تاریخ»، *مجله گنجینه اسناد*، ش ۳۶، صص ۱۱-۱۵.